

Тернопільська обласна рада
Управління освіти і науки Тернопільської облдержадміністрації
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

Кафедра педагогіки та психології

ЗАТВЕРДЖЕНО
Проректор з навчальної роботи

М.Б. Боднар

«30» серпня 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ **ОСНОВИ ПАТОПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ**

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

спеціальність 014 Середня освіта (Інформатика)

освітньо-професійна програма Середня освіта (Інформатика)

Савелюк Н.М. Основи патопсихології та психотерапії [робоча програма з варіативної навчальної дисципліни для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Інформатика)] /– Н.М. Савелюк, Кременець, 2019. – 47 с.

Розробник: **Савелюк Наталія Михайлівна**, доктор психологічних наук, доцент, доцент Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки та психології
Протокол № 1 від 30.08.2019 року

Завідувач кафедри
педагогіки та психології

Л.М. Кравець

“30” _____ серпня _____ 2019 року

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 7	Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка	За вибором студента	
	Спеціальність: 014 Середня освіта (Інформатика)		
Модулів – 5	Освітньо-професійна програма: Середня освіта (Інформатика)	Курс:	
Загальна кількість годин – 210		3-й	3-й
		Семестр	
Тижневих годин для денної форми навчання: - аудиторних – 4 - самостійної роботи студента – 7,6		2-й	2-й
		Лекції	
		40 год.	14 год.
		Практичні	
		26 год.	10 год.
		Лабораторні	
		6 год.	-
		Самостійна робота	
		138 год.	156 год.
	Вид контролю: екзамен		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить (%):

для денної форми навчання – 34 % / 66 %,
для заочної форми навчання – 13 % / 87 %.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи патопсихології та психотерапії» є поглиблення та удосконалення професійної підготовки студентів на основі вивчення основних відхилень у розвитку психічної діяльності людини, теоретичне та практичне вивчення закономірностей формування особистості, психічних та поведінкових проявів, внутрішніх конфліктів, негармонійних міжособистісних стосунків. Ознайомлення з психотерапевтичними технологіями.

Завдання курсу – дати студентам необхідні знання з особливостей виникнення, протікання відхилень у психічному розвитку людини та основних методів психологічної допомоги у випадках відхилень у психічному розвитку.

Вивчення курсу «Основи патопсихології та психотерапії» спрямоване на формування у студентів наступних професійних компетентностей:

Фахові компетентності

ФК14 Здатність педагога до критичного аналізу власної педагогічної діяльності, до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання і саморозвитку.

Програмні результати

ПРН5. Демонструвати знання психолого-педагогічних і комунікаційних теорій, теорії виховання, основних напрямків та перспектив розвитку освіти та педагогічної науки в Україні.

ПРН10. Вміти використовувати різноманітні ресурси для пошуку потрібної інформації, критично аналізувати й опрацьовувати інформацію з метою використання її у сфері професійної діяльності.

ПРН13. Демонструвати знання основ філософії, педагогіки, психології, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості, в обсязі, необхідному для розуміння причинно-наслідкових зв'язків у розвитку особистості, суспільства й уміння їх використовувати у професійній і соціальній діяльності.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Вступ у патопсихологію

Тема 1. Патопсихологія: предмет і завдання

Загальне поняття про патопсихологію, її завдання та значення. Поняття про психічну патологію. Зв'язок патопсихології з іншими галузями наукового знання та практики. Принципи патопсихологічних досліджень. Види спеціальностей, яким потрібні знання патопсихології.

Тема 2. Історія розвитку поглядів на психічну патологію та її лікування. Історія розвитку патопсихології

Світова історія розвитку поглядів на патологію та її лікування. Світова історія розвитку поглядів на патологію та її лікування. Погляди на патологію та її лікування в античні часи. Погляди на патологію та її лікування в епоху Середньовіччя. Ренесанс і створення притулків. Початок ХХ ст.: дві точки зору на причини виникнення психічних порушень. Історія розвитку поглядів на патологію та її лікування в Україні та Росії. Становлення вітчизняної патопсихології.

Тяжкі психічні порушення та їх лікування. Загальне уявлення про найбільш поширені психічні захворювання.

Змістовий модуль II. Види порушень психіки

Тема 3. Порушення психічних процесів

Патологічні зміни відчуттів. Патологічні зміни сприймання: ейдетизм, ілюзії, галюцинації, дереалізаційні і деперсоналізаційні порушення сприймання, агнозії.

Патологічні прояви уваги як психічного процесу: нестійкість, недостатня концентрація, порушення розподілу уваги, сповільненість переключення уваги, розсіяність уваги. Синдром дефіциту уваги.

Розлади пам'яті: амнезії (конфабуляції, псевдоремінісценції, криптомнезії), парамнезії.

Розлади мовлення.

Групи порушень мислення: порушення операційної сторони мислення, особистісного компоненту мислення, динаміки мислительних процесів, процесу саморегуляції пізнавальної діяльності. Основні прояви порушень мислення: конкретність, різноплановість, зниження критичності і саморегуляції, лабільність та інертність мислення, прискорення і сповільнення мислення, стрибки «ідей», ментизм, шперрунг, розірваність, зісковзування, беззв'язність, інкогеренція, вербігерація, різноплановість, обставинність, персервація, резонерство, нав'язливі ідеї, надцінні ідеї, ідеї маячення.

Порушення інтелекту: деменція, розумова відсталість.

Види афектів (фізіологічний, патологічний). Види стресів. Поняття психічної травми. Емоційні феномени: депресія, манія, ейфорія, дисфорія, апатія, паратимія,

страх, тривога, туга, неспокій, почуття віроти відчуттів, амбівалентність, алекситимія, ангедонія.

Порушення вольової діяльності: порушення структури мотивів, формування патологічних потреб і мотивів (анорексія, булімія, kleptomania, піроманія, дипсоманія, дромоманія). Розлади рухово-вольової сфери: гіпербулімія, гіпобулімія, кататонічний синдром.

Тема 4. Порушення свідомості. Розлади особистості

Поняття свідомості. Критерії затьмареної свідомості. Приглушений стан свідомості. Деліріозне затьмарення свідомості. Онейроїдний (сновидний) стан свідомості. Сутінковий стан свідомості. Псевдодеменція. Деперсоналізація.

Порушення опосередкованості та ієрархії мотивів. Порушення смислоутворення. Порушення підконтрольної поведінки.

Вилив відхилень у психічному розвитку на формування особистості. Причини виникнення відхилень в особистісному розвитку. Первинні і вторинні дефекти. Часткові і загальні порушення розвитку. Порушення міжфункціональної взаємодії.

Дисгармонійний розвиток особистості. Порушення емоційної регуляції як основа дисгармонійного розвитку. Психологічна структура психопатій. Невроз як прояв внутрішньо особистісного конфлікту.

Тема 5. Патопсихологічний розвиток як фактор девіантної поведінки

Поняття про девіантну поведінку. Способи взаємодії індивіда з реальністю (приспосування, боротьба, хворобливе протистояння, втеча від реальності, ігнорування).

Типи девіантної поведінки. Делінквентна поведінка. Адиктивна поведінка. Особливості людей з адиктивними формами поведінки. Патохарактерологічний тип девіантної поведінки. Психопатологічний тип девіантної поведінки. Форми вияву девіантної поведінки: агресія, аутоагресія (суїцидальна поведінка, зловживання речовинами, які викликають стани зміненої психічної діяльності, порушення харчової поведінки, надцінні психологічні захоплення, надцінні психопатологічні захоплення (манії)), характерологічні і патохарактерологічні реакції, комунікативні девіації, безморальна і аморальна поведінка, неестетична поведінка.

Тема 6. Порушення психічного розвитку: віковий аспект

Патопсихологічні розлади, характерні для періоду новонародженості, віку немовляти і раннього дитинства. Синдром невротатії. Синдром раннього дитячого аутизму. Гіпердинамічний синдром. Синдром страху.

Психосоматичні розлади дітей у період новонародженості, віку немовляти і раннього дитинства.

Типові психопатологічні синдроми дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Специфічні розлади здібностей дітей до навчання. Синдром втечі і бродяжництва. Синдром патологічного фантазування.

Типові поведінкові реакції підлітків на ту чи іншу соціальну ситуацію, що містять у собі небезпеку переростання у «крайні психопатії». Реакція «опозиції».

Реакція «імітації». Реакція «гіперкомпенсації». Реакція «емансипації». Реакція «групування». Синдром дисморфоманії.

Типові психопатологічні феномени осіб похилого віку. Підвищена тривожність. Підозрілість і недовіра. Страх бути обдуреним.

Змістовий модуль III. Психологічна допомога при ненормативному психічному розвитку

Тема 7. Принципи побудови патопсихологічного обстеження дітей та роль даних про порушення у розвитку дитини

Принципи побудови патопсихологічного обстеження дітей. Підбір експериментальних методик. Схема патопсихологічного обстеження дитини молодшого і середнього шкільного віку.

Роль даних про порушення у розвитку дитини в оптимізації навчально-виховного процесу. Зміна соціальної ситуації розвитку. Корекція виявлених порушень психічної діяльності дитини. Психотренінгові (розвивальні) корекційні методи. Психотерапевтичні корекційні методи.

Тема 8. Методи дослідження порушень психічних процесів, станів та особистісного розвитку дітей. Сучасні методи психологічної корекції та консультування

Методи інтегральної оцінки особистості дитини у контексті її соціальної ситуації розвитку.

Методи дослідження структурних компонентів особистості.

Цілі та принципи консультативно-корекційної роботи. Індивідуальна і групова психологічна корекція. Корекція страхів. Види корекційної допомоги дітям при порушеннях психічного розвитку. Психотренінг.

Тема 9. Зміна соціальної ситуації розвитку дитини як один з методів психологічної корекції. Спеціальні школи для дітей з відхиленнями у психофізичному розвитку та поведінці

Багатоаспектність проблеми зміни соціальної ситуації розвитку як спосіб психолого-педагогічної корекції особистісного розвитку підлітка. Оптимізація соціальної ситуації розвитку дитини шляхом диференціації навчання. Рання професійна орієнтація як пошук сфери самоствердження підлітка. Трудова і судова експертиза неповнолітніх.

Мета і завдання спеціальних навчальних закладів для дітей із відхиленнями у психофізичному розвитку та поведінці. Відкриті спеціальні навчальні заклади для дітей із відхиленнями у розвитку. Закриті спеціальні навчальні заклади для неповнолітніх із відхиленнями у поведінці. Проблеми та перспективи організації спеціальних форм навчання й виховання дітей із відхиленнями у розвитку та поведінці.

Змістовий модуль IV. Історія виникнення та функціонування психологічної допомоги

Тема 10. Історичний нарис розвитку психотерапії як науки

Предмет, проблеми та методи психотерапії. Визначення психотерапії, класифікація видів психотерапії. Методологічна основа психотерапії. Вимоги до умов проведення різних видів психотерапії. Основні етапи становлення психотерапії в історії (Античність, Середні століття, Новий час). Відділення психотерапії від релігії і медицини. Дореволюційна вітчизняна психотерапія. Радянська психотерапія. Проблеми інтеграції психотерапії і медицини, психотерапії і психології. Цілі та завдання психотерапії на сучасному етапі розвитку суспільства. Науковий статус сучасної психотерапії.

Тема 11. Принципи та методи організації психотерапевтичного процесу

Основні методи психотерапії: психотерапія сугестії (навіювання в стані неспання, природного сну, гіпнозу, емоційно-стресова психотерапія, наркопсихотерапія); самонавіяння (аутогенне тренування, метод Куе, метод Джекобсона); раціональна психотерапія; групова психотерапія; ігрова психотерапія; сімейна психотерапія; умовно-рефлекторна психотерапія. Застосування психоаналізу, трансактного аналізу, гештальт-терапії і ін.

Змістовий модуль V. Основні напрямки психотерапії

Тема 12. Психодинамічний напрямок психотерапії

Загальна характеристика психодинамічного напрямку психотерапії. Основні правила психодинамічної психотерапії. Цілі корекції, позиція психолога, вимоги до клієнта. Основні стадії психоаналізу. Базисні техніки: метод вільних асоціацій, аналіз сновидінь, інтерпретація, аналіз опору, аналіз переносу. Встановлення вірних відносин з клієнтом. Аналіз особистісної динаміки. Підбатьорювання. Допомога у переорієнтації. Різновиди психоаналізу у сучасній психотерапії. Адлеріанська психотерапія Теорія об'єктних відносин. Психологія відношення (В.М. Мясіщев).

Тема 13. Біхевіористичний напрямок психотерапії

Загальна психологічна характеристика біхевіористичного напрямку психотерапії. Концепція класичного обумовлювання (І.П.Павлов, Дж. Уотсон та ін.). Концепція оперантного обумовлювання за Б.Ф.Скіннером. Ідеї Б.Ф.Скіннера щодо принципів програмованого навчання. Основні психотехніки біхевіористичного напрямку психотерапії: засновані на позитивному підкріпленні: систематична десенсибілізація, емоційний тренінг поведінки, занурення; засновані на негативному підкріпленні: аверсивна психотерапія, символічна економія, штраф, тайм-аут. Основні напрямки біхевіористичної психотерапії.

Тема 14. Гуманістичний напрямок психотерапії

Феноменологічний підхід як основа клієнт-центрованої терапії. Характеристика «тріади Роджерса»: безумовне позитивне відношення, емпатія, конгруентність. Стадії терапевтичного процесу: заблокованість внутрішньої комунікації, самовираження, саморозкриття, конгруентність, особистісні зміни. Базові психотехніки: установлення конгруентності, вербалізація, відображення емоцій. Групова психотерапія.

Тема 14. Когнітивний напрямок психотерапії

Теоретичні основи когнітивної психотерапії. Основні правила когнітивної психотерапії. Цілі корекції, позиція психолога, вимоги до клієнта. Основні стадії когнітивної психотерапії. Базисні техніки. Різновиди когнітивної психотерапії у сучасній психокорекційній практиці.

Тема 16. Тілесно орієнтована психотерапія

Введення у тілесно орієнтовану психотерапію. Модель его-станів. Аналіз трансакцій. Аналіз життєвого сценарію. Аналіз ігор. Практика і прикладні аспекти тілесно орієнтованої психотерапії. Особливості роботи терапевтичних груп у традиції тілесного аналізу. Контракт. Роль керівника у групі. Структурний аналіз, аналіз трансакцій та ігор в рамках терапевтичного процесу.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	с.р.	інд		л	п	лаб	с.р.	інд
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Вступ у патопсихологію												
Тема 1	8	2	-	-	6	-	8	1	-	-	7	-
Тема 2	10	2	2	-	6	-	10	1	1	-	8	-
Разом за змістовим модулем 1	18	4	2	-	12	-	18	2	1	-	15	-
Змістовий модуль 2. Види порушень психіки												
Тема 3	14	2	2	-	10	-	14	1	1	-	12	-
Тема 4	14	4	2	-	8	-	14	1	1	-	12	-
Тема 5	12	2	2	-	8	-	12	1	-	-	11	-
Тема 6	20	8	4	-	8	-	20	2	2	-	16	-
Разом за змістовим модулем 2	60	16	10	-	34	-	60	5	4	-	51	-
Змістовий модуль 3. Психологічна допомога при ненормативному психічному розвитку												

Тема 7	10	2	-	2	6	-	10	1	-	-	9	-
Тема 8	10	2	-	2	6	-	10	1	-	-	9	-
Тема 9	10	2	-	2	6	-	10	-	1	-	9	-
Разом за змістовим модулем 3	30	6	-	6	18	-	30	2	1	-	27	-
Змістовий модуль 4. Історія виникнення та функціонування психологічної допомоги												
Тема 10	10	2	2	-	6	-	10	1	-	-	9	-
Тема 11	10	2	2	-	6	-	10	-	1	-	9	-
Разом за змістовим модулем 4	20	4	4	-	12	-	20	1	1	-	18	-
Змістовий модуль 5. Основні напрямки психотерапії												
Тема 12	12	2	2	-	8	-	12	1	-	-	11	-
Тема 13	20	2	2	-	16	-	10	1	1	-	8	-
Тема 14	20	2	2	-	16	-	10	1	-	-	9	-
Тема 15	20	2	2	-	16	-	10	1	1	-	8	-
Тема 16	10	2	2	-	6	-	10	-	1	-	9	-
Разом за змістовим модулем 5	52	10	10	-	32	-	52	4	3	-	45	-
Усього годин	210	40	26	6	138	-	180	14	10	-	156	-

5. Темі семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Предмет і завдання патопсихології. Становлення патопсихології як науки та галузі практичної діяльності	2	-
2.	Розлади психічних процесів	2	1
3.	Характеристика порушення свідомості Розлади особистості	2	1
4.	Патопсихологічний розвиток як фактор девіантної поведінки	2	1
5.	Порушення психічного розвитку немовлят, дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку	2	-
6.	Порушення психічного розвитку у підлітковому віці,	2	2

	ранній юності. Психічні розлади зрілого та похилого віку		
7.	Історичний нарис розвитку психотерапії як науки	2	-
8.	Принципи та методи організації психотерапевтичного процесу	2	-
9.	Основні положення та методи психодинамічної терапії	2	1
10.	Загальна психологічна характеристика біхевіористичного напрямку психотерапії	2	1
11.	Особливості та методи гуманістичної терапії	2	1
12.	Загальний підхід до когнітивної терапії	2	1
13.	Загальна характеристика методів тілесно орієнтованої терапії	2	1
Усього:		26	10

Семінарське заняття №1

Тема: Предмет і завдання патопсихології.

Становлення патопсихології як науки та галузі практичної діяльності.

Мета: визначити предмет патопсихології як науки; охарактеризувати завдання патопсихології; проаналізувати зв'язок патопсихології з іншими галузями наукового знання та практики.

Питання для обговорення:

1. Характеристика патопсихології як науки. Завдання, методи та значення патопсихології.
2. Теоретичне й прикладне значення для психології та медичної практики
3. Особливості психічної патології та її ознаки.
4. Зв'язок патопсихології з іншими галузями наукового знання та практики.
5. Принципи патопсихологічних досліджень (на основі праць Б. В. Зейгарник).
6. Історичні передумови розвитку поглядів на патологію та її подолання (від первісних людей до ХХ ст.).
7. Необхідність експериментальних методів у зв'язку з розвитком експериментальної психології та збагаченням психологічних знань.
8. Стан патопсихології у ХХ столітті, вітчизняна школа патопсихології.
9. Навчальні заклади, які готували патопсихологів та напрямки підготовки.
10. Патопсихологія у радянський період.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підготувати повідомлення про роботу видатних вітчизняних вчених, які сприяли розвитку патопсихології: Л. С. Виготського, Р. О. Лурію, С. Я. Рубінштейн, Леонт'єва, Б. В. Зейгарник, А. Є. Лічко та інших.

2. Підготувати невеличке повідомлення про одного з видатних психіатрів та психологів минулого, таких, як Ф. Пінель, П. Жане, З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер, С. Корсаков, П. Ганушкін, В. Бехтерев та ін.

Рекомендована література:

1. Атлас для экспериментального исследования отклонений в психической деятельности человека / Под ред. И. А. Полищука и А. Е. Видренко. К.: Здоров'я, 1980. 123 с.
2. Зейгарник Б. В. Патопсихология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., стереотип. М.: Академия, 2003. 208 с.
3. Зінченко С. М., Мартинюк В. Ю., Майструк О. А. Психічні відхилення у дітей з органічним ураженням центральної нервової системи (Клініко-синдромологічний аспект). К., 1999. 24 с.
4. Зинченко С. М. Почему детям бывает трудно учиться. К.: Рад. школа, 1990. 56 с.
5. Максимова Н. Ю., Милютина К. Л. Курс лекций по детской патопсихологии: учеб. пособие. Ростов-н/Д.: Феникс, 2000. 576 с.
6. Патопсихология: Хрестоматия / Сост. Н. Л. Белополюская, 2-е изд., испр. и доп. М.: Когито-Центр, 2000. 289 с.

I. Дати відповіді на запитання:

1. Дайте визначення патопсихології.
2. Що вивчає патопсихологія?
3. У чому полягає завдання патопсихології?
4. У чому полягає значення патопсихології для психології?
5. У чому полягає значення патопсихології для медичної практики?
7. Назвіть ознаки психічної патології.
8. З якими науками пов'язана патопсихологія?
9. Поясніть зв'язок патопсихології з педагогікою.
10. Назвіть основні принципи патопсихологічних досліджень.
11. Поясніть, чому патопсихологічне дослідження повинно давати можливість виявляти не лише структуру змінених, а й збережених форм психічної діяльності хворого?
12. Чому в патопсихологічному дослідженні використовують багато методик?
13. Для фахівців якого профілю важливі знання патопсихології?
14. Що вважали причиною психічної патології у первісному суспільстві? Що про це свідчить?
15. Доведіть, що в античні часи погляди на психічну патологію мала науковий характер.
16. Опишіть ставлення до психічно хворих в епоху Середньовіччя. Чим воно зумовлювалось?
17. Що стало причиною створення притулків для душевнохворих в епоху Відродження?
18. Чи можна стверджувати, що створення притулків для психічно-хворих в епоху Ренесансу сприяло їх видужанню?
19. У чому полягає заслуга Філіпа Пінеля у психіатрії?
20. У чому відмінність поглядів філософів та психіатрів XIX ст. на психічну патологію?

21. Опишіть суть соматогенної та психогенної точок зору на причини виникнення психічних порушень.

22. Коли виникла патопсихологія?

23. Що вважали причиною психічної патології в Росії, Україні в епоху Середньовіччя?

24. Яким було ставлення до душевнохворих в Україні, Росії впродовж віків?

25. Назвіть представників вітчизняної патопсихології та опишіть їхній внесок у розвиток цієї науки.

26. Які зміни у лікуванні психічно хворих відбулись у середині ХХ ст.?

27. Назвіть найбільш поширені психічні захворювання.

28. Поясніть, що таке психози.

29. Як би ви пояснили відмінність психозу від неврозу?

30. Чим відрізняється випадок епілепсії від істеричного?

31. Куди за допомогою може звернутися в Україні людина з психічними розладами?

II. Розкрити зміст понять:

Патопсихологія, аномалія, терапія, відхилення від норми, постійні душевні страждання, психічна дисфункція, психоз, маячення, галюцинації, рухові розлади, афективні порушення, депресія, маніакальні стани, маніакально-депресивний психоз, невроз, істеричний невроз, астенія, нав'язливі стани, епілепсія, шизофренія, психопатія, алкоголізм, наркоманія.

Семінарське заняття №2

Тема: Розлади психічних процесів

Мета: охарактеризувати закономірності патологічних змін пізнавальних процесів; проаналізувати патологічні прояви та порушення пізнавальної сфери.

Питання для обговорення:

1. Закономірності патологічних змін відчуттів і сприймань.
2. Патологічні прояви уваги.
3. Розлади пам'яті.
4. Групи порушень мислення, їх основні прояви та порушення інтелекту.
5. Порушення мовлення.
6. Поняття психічної травми.
7. Порушення емоційно-вольової сфери.

Завдання для самостійної роботи:

Підготувати повідомлення на тему:

1. Генералізований тривожний розлад і фобії.
2. Панічний, obsесивно-компульсивний і стресові розлади.
3. Розлади настрою.
4. Розлади харчування.

Рекомендована література:

1. Зейгарник Б. В. Патопсихологія: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., стереотип. М.: Академия, 2003. 208 с.

2. Зінченко С. М. Патопсихологія: методики дослідження. Розділ І. (методичний посібник). К., 2004. 30 с.

3. Максимова Н. Ю., Е. Л. Милютина. Курс лекцій по детской патопсихологии: учеб. пособие. Ростов-н/Д.: Феникс, 2000. 576 с.

4. 31. Патопсихология: Хрестоматия / Сост. Н. Л. Белопольская, 2-е изд., испр. и доп. М.: Когито-Центр, 2000. 289 с.

І. Дати відповіді на питання:

1. Назвіть розлади відчуттів та поясніть прояв кожного з них.
2. Назвіть основні розлади сприймання.
3. Чим відрізняються ілюзії від галюцинацій?
4. Опишіть види ілюзій.
5. Назвіть види галюцинацій.
6. Опишіть суть ейдетизму, сенестопатій, агнозій, соматоagnoзій.
7. Назвіть і опишіть види дереалізаційних розладів сприймання.
8. У чому полягає відмінність деперсоналізації від соматоagnoзії?
9. До якого виду розладів сприймання належить синдром Аліси у країні чудес?
10. Опишіть види порушень сприймання часу.
11. Назвіть та поясніть види патології уваги.
12. Чим можна пояснити те, що на сьогодні патологічні прояви уваги вивчені недостатньо?
13. Опишіть синдром дефіциту уваги.
14. Назвіть основні розлади пам'яті.
15. Поясніть суть амнезії та назвіть її основні види.
16. Поясніть суть часткових порушень пам'яті.
17. Опишіть види парамнезій.
18. У чому полягає закон формування мнестичних розладів Рібо?
19. Які види розладів пам'яті можна виділити за причинами їх виникнення?
20. Опишіть види дисоціативних розладів пам'яті.
21. Опишіть порушення пам'яті, викликані фізіологічними причинами.
22. Чим відрізняються деменції від амнестичних розладів?
23. Які групи порушень мислення виділяє Б. В. Зейгарник?
24. Опишіть суть формальних розладів мислення.
25. Опишіть суть розладів мислення за продуктивністю.
26. До якої групи розладів мислення належать амбівалентність, резонерство, розважність мислення?
27. Наведіть приклади маячних ідей.
28. Опишіть види розладів інтелекту.
29. Охарактеризуйте клінічні варіанти олігофренії.
30. Назвіть основні порушення мовлення.
31. Охарактеризуйте порушення розвитку мовлення.
32. Охарактеризуйте розпад мовлення.
33. Охарактеризуйте порушення вимовної функції мовлення.
34. Назвіть та охарактеризуйте розлади настрою.

35. Назвіть та охарактеризуйте розлади афектів.
36. Перелічіть види розладів емоцій.
37. Поясніть, що таке фобія. Опишіть види фобій.
38. Назвіть та опишіть синдроми розладу емоцій.
39. Назвіть та опишіть види недорозвитку емоцій.
40. Назвіть та опишіть розлади волі.
41. Опишіть розлади потягу.
42. Охарактеризуйте розлади психомоторики.

II. Розробити кросворд згідно наступних термінів:

Анестезія, гіпоестезія, гіперстезія, парестезія, ілюзії, галюцинації, ейдетизм, агнозії, сенестепатії.

III. Заповнити схему:

- 1) до порушення особистісного компоненту мислення відносять....;
- 2) порушення динаміки мислительної діяльності характеризується...;
- 3) до розладів мислення за темпом відносять...;
- 4) до розладів мислення з будовою відносять...

Семінарське заняття № 3

Тема: Характеристика порушення свідомості. Розлади особистості.

Мета: розкрити особливості свідомості; проаналізувати критерії затьмареної свідомості; описати різноманітні порушення свідомості індивіда.

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика свідомості, ознаки свідомості та самосвідомості.
2. Характеристика основних станів порушеної свідомості.
3. Розлади свідомості:
 - а) приглушений стан свідомості;
 - б) деліріозне затьмарення свідомості;
 - в) онейроїдний (сновидний) стан свідомості;
 - г) сутінковий стан свідомості.
4. Розлади самосвідомості:
 - а) псевдодеменція;
 - б) деперсоналізація.
5. Взаємозв'язок відхилень у функціонуванні психічних процесів та особистісному розвитку дитини:
 - детермінанти відхилень у розвитку особистості;
 - структура первинного і вторинного дефектів;
 - частковий і загальний характер порушень психічного розвитку;
 - порушення міжфункціональної взаємодії;
6. Неврози і психопатії:
 - залежність дисгармонійного розвитку від порушень емоційної регуляції;
 - психологічна сутність психопатій;
 - психологічні особливості та внутрішньо особистісний конфлікт при неврозах.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розлади, викликані використанням психоактивних речовин:
 - депресанти (алкоголь, седативно-снотворні лікарські засоби, опіати);
 - стимулятори (кокаїн, амфетаміни);
 - галюциногени, каннабіс (конопля) і комбінації психоактивних речовин;
 - пояснення причин розладів, викликаних використанням психоактивних речовин;
 - методи лікування розладів, викликаних використанням психоактивних речовин.
2. Розлади особистості:
 - а) «дивні» розлади особистості: параноїдний розлад особистості, шизоїдний розлад особистості, шизотипний розлад особистості;
 - б) «драматичні» розлади особистості: антисоціальний розлад особистості, пограничний розлад особистості, гістрійонний розлад особистості, нарцисичний розлад особистості;
 - в) «тривожні» розлади особистості: уникаючий розлад особистості, залежний розлад особистості, obsесивно-компульсивний розлад особистості.

Рекомендована література:

1. Зейгарник Б. В. Патопсихологія: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., стереотип. М.: Академия, 2003. 208 с.
2. Комер Р. Патология поведения. Нарушения и патологии психики. 4-е изд. СПб: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2005. С. 344–389.
3. Патопсихологія: Хрестоматія / Сост. Н. Л. Белопольская, 2-е изд., испр. и доп. М.: Когито-Центр, 2000. 289 с.

I. Дати відповіді на питання:

1. На основі яких характеристик оцінюється свідомість людини?
2. Порушення яких ознак самосвідомості веде до психічної патології?
3. Що є критеріями порушеної свідомості за К. Ясперсом?
4. Назвіть стани порушеної свідомості.
5. Охарактеризуйте приглушений стан свідомості.
6. Охарактеризуйте делірій.
7. Охарактеризуйте онейроїдний стан свідомості.
8. Охарактеризуйте сутінковий стан свідомості.
9. Назвіть розлади самосвідомості.
10. Охарактеризуйте псевдодеменцію.
11. Охарактеризуйте деперсоналізацію.
12. Назвіть види порушень особистості.
13. У чому проявляється порушення опосередкованості та ієрархії мотивів?
14. Що таке провідний мотив? Яка його роль?
15. У чому полягає значення додаткових мотивів?
16. Поясніть, як може формуватися патологічно змінена потреба.
17. Що веде за собою зміна ієрархії мотивів та їх опосередкованості?
18. Які функції виконують мотиви?

19. До чого веде послаблення і викривлення функцій мотиву?
20. Поясніть суть порушення смислоутворення як розладу особистості.
21. У чому проявляється порушення підконтрольності поведінки.

II. Розв'язування тестових завдань.

1. За якого виду порушення свідомості підвищується поріг для усіх зовнішніх подразників, ускладнюється утворення асоціацій:

- а) приглушеного стану свідомості;
- б) деліріозного затьмарення свідомості;
- в) онейроїдного стану свідомості;
- г) сутінкового стану свідомості?

2. Який вид порушення свідомості характеризується сумішню відображення реального світу і яскравих уявлень фантастичного характеру, що спливають у свідомості:

- а) приглушений стан свідомості;
- б) деліріозне затьмарення свідомості;
- в) онейроїдний стан свідомості;
- г) сутінковий стан свідомості?

3. Який вид порушення свідомості характеризується напливами яскравих уявлень, уривків, спогадів, хибною орієнтацією у часі і просторі:

- а) деліріозний стан свідомості;
- б) онейроїдний стан свідомості;
- в) сутінковий стан свідомості;
- г) псевдо деменція?

4. Який вид порушення свідомості характеризується раптовим настанням, нетривалістю, раптовим припиненням та наступною амнезією:

- а) приглушений стан свідомості;
- б) онейроїдний стан свідомості;
- в) сутінковий стан свідомості;
- г) псевдодеменція?

5. Який вид порушення свідомості характеризується гострими розладами судження, інтелектуально-мнестичними розладами:

- а) онейроїдний стан свідомості;
- б) сутінковий стан свідомості;
- в) псевдодеменція;
- г) деперсоналізація?

6. Який вид порушення свідомості характеризується відчуттям відчуження власних афектів, дій, свого «Я», які сприймаються ніби з боку:

- а) сутінковий стан свідомості;
- б) псевдодеменція;
- в) деліріозне затьмарення свідомості;
- г) деперсоналізація?

7. Яку назву має психічний розлад, що характеризується прагненням до максимальної худоби і втрати маси тіла:

- а) нервова анорексія;

б) нервова булімія?

8. Яку назву має психічний розлад особистості, що характеризується недовірою і підозрілим ставленням до інших людей:

- а) параноїдний розлад особистості;
- б) шизоїдний розлад особистості;
- в) шизогіпний розлад особистості?

9. Яку назву має розлад особистості, що характеризується систематичним ігноруванням та порушенням прав інших людей:

- а) антисоціальний розлад особистості;
- б) пограничний розлад особистості;
- в) істеричний розлад особистості?

10. Яку назву має розлад особистості, грі якому людина демонструє постійну нестійкість у міжособистісних стосунках, уявленні про себе та настрої, крайню імпульсивність поведінки:

- а) антисоціальний розлад особистості;
- б) пограничний розлад особистості;
- в) істеричний розлад особистості.

11. Яку назву має розлад особистості, який характеризується перебільшенням думки про себе, прагненням викликати захоплення і відсутністю емпатії:

- а) унікаючий розлад особистості;
- б) нарцисичний розлад особистості;
- в) залежний розлад особистості;
- г) obsесивно-компульсивний розлад.

12. Яку назву має розлад особистості, за якого людина надає настільки великого значення порядку, досягненню досконалості і контролю, що втрачає гнучкість, безпосередність і працездатність:

- а) унікаючий розлад особистості;
- б) нарцисичний розлад особистості;
- в) залежний розлад особистості;
- г) obsесивно-компульсивний розлад особистості?

13. Яке з порушень особистості характеризується невмінням обдуманно діяти, перевіряти свої дії, виправляти їх у відповідності з об'єктивними умовами реальності:

- а) порушення опосередкованості та ієрархії мотивів;
- б) порушення підконтрольності поведінки;
- в) порушення смислоутворення?

Семінарське заняття №4

Тема: Патопсихологічний розвиток як фактор девіантної поведінки

Питання для обговорення:

1. Поняття та види девіантної поведінки.
2. Девіантна поведінка при різних типах характеру і видах виховання (поняття акцентуацій характеру, види акцентуацій характеру, типи виховання).

3. Патопсихологія залежної поведінки (поняття залежної поведінки, основні види залежності, причини виникнення залежної поведінки; поведінкові характеристики Інтернет-залежності та практичні рекомендації щодо позбуття Інтернет-залежності; культова залежність, основні риси деструктивних культів, основні фактори ризику культової залежної поведінки, культові зміни особистості).

4. Хімічно залежна поведінка (алкоголізм: загальне поняття, мотивація вживання алкоголю та наркотичних речовин, негативні явища при прийомі алкоголю, хронічний алкоголізм, психотичні розлади при хронічному алкоголізмі (психози), алкоголізм у підлітків, алкоголізм у дітей; наркоманії, токсикоманії: основні наркотичні речовини, клінічні прояви наркоманій при вживанні різних наркотичних речовин, фактори ризику у розвитку наркоманій, терапія і профілактика при наркологічних проблемах).

5. Психотерапія хімічно залежної поведінки (психотерапія алкоголізму, психотерапія залежних від наркотичних речовин).

6. Форми соціальної дезадаптації неповнолітніх (порушення стосунків дитини і дорослого як першоджерело соціальної дезадаптації; механізм психологічного захисту при виникненні важковиховуваності у підлітків; новоутворення у структурі особистості дитини, які перешкоджають процесу соціалізації; діагностичні ознаки особистісних новоутворень; типологія соціально дезадаптованої поведінки).

7. Психологічна корекція та психотерапія девіантної поведінки у дітей та підлітків (методи, орієнтовані на батьків; методи допомоги підліткам з девіантною поведінкою).

Завдання для самостійної роботи.

Підготувати реферат на одну із тем:

1. Самогубство: поняття самовбивства; фактори, що сприяють виникненню суїцидальних намірів; пояснення суїциду; самовбивства у різних вікових групах; терапія і суїцид.
2. Основні підходи до пояснення девіантної поведінки.
3. Особистість підлітка та девіантна поведінка. Види підліткових девіацій.
4. Феномен дитячої агресивності як соціально-психологічна проблема.
5. Підліткова злочинність.
6. Суїцидальна поведінка дітей і підлітків.
7. Сім'я і витоки девіантної поведінки дітей.
8. Психокорекція і психотерапія девіантної поведінки.
9. Етнокультуральні види девіантної поведінки.
10. Дитячі види девіацій.
11. Девіації періоду дорослості.
12. Тендерні та професійні види девіацій.
13. Основи психологічної допомоги при девіаціях.
14. Методи діагностики девіантної поведінки.
15. Організаційно-методична робота із школярами з девіантною поведінкою.
16. Корекція агресивної поведінки школярів.

Рекомендована література

1. Зінченко С. М. Медична психологія. Розділ – Девіантна поведінка: навч. посібник. К., 2006. 108 с.
2. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки. К., 2001.
3. Максимова Н. Ю., Е. Л. Милютіна. Курс лекцій по детской патопсихологии: учеб. пособие. Ростов-н/Д.: Феникс, 2000. 576 с.
4. Максимова Н. Ю., Милютіна К. Л., Піскун В. М. Основи дитячої патопсихології. К.: Перун, 1996. 463 с.
5. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения: учеб. пособие для вузов. СПб: Речь, 2005. 445 с.
6. Комер Р. Патология поведения. Нарушения и патологии психіки. 4-е изд. СПб: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2005. 640 с.
7. Колесникова Г. И., Котова А. Б., Петрулевич И. А. Девиантное поведение: пособие для студентов вузов. Ростов-н/Д.: Феникс, 2007. 120 с.
8. Шнейдер Л. Б. Девиантное поведение детей и подростков. 2-е изд. М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. 336 с.

I. Дати відповіді на запитання:

1. Дайте визначення девіантної поведінки.
2. На основі чого оцінюють девіантну поведінку?
3. Опишіть способи взаємодії індивіда з реальністю.
4. Назвіть типи девіантної поведінки.
5. Опишіть суть делінквентної поведінки.
6. Дайте визначення адиктивної поведінки.
7. Поясніть причини виникнення адиктивної поведінки.
8. Опишіть людину, схильну до адиктивної поведінки.
9. Як проявляється патохарактерологічний тип девіантної поведінки?
10. Чим зумовлений патохарактерологічний тип девіантної поведінки?
11. Чим відрізняється психопатологічний тип девіантної поведінки від патохарактерологічного?
12. Як проявляється психопатологічний тип девіантної поведінки?
13. Різновидом якого типу девіантної поведінки є аутодеструктивна поведінка?
14. Як проявляються девіації, зумовлені гіперздібностями людини?
15. Назвіть причини формування девіантної поведінки.
16. Перелічіть форми вияву девіантної поведінки.
17. Опишіть порушення їстівної поведінки.
18. Охарактеризуйте аномалії сексуальної поведінки. Вкажіть, за якими векторами сексуальної орієнтації виділяють девіації сексуальної поведінки.
19. Опишіть девіації сексуальної поведінки за вектором інтенсивності Фідії.
20. Опишіть різні види перверзій за вектором спрямованості – партнерства.
21. Опишіть різні види перверзій за вектором спрямованості сексуального потягу на інший об'єкт.
22. Опишіть різні види перверзій за вектором засобу реалізації потягу.

23. Опишіть різні види перверзій за вектором тілесного образу.

24. Які парафілії відносять до сексуальних злочинів?

25. У чому суть надцінних психологічних захоплень?

26. Назвіть надцінні психопатологічні захоплення.

27. У чому проявляються розлади потягів?

28. Поясніть суть комунікативних девіацій.

29. Назвіть патологічні звичні дії і дійства, що є формою прояву де-віантної поведінки.

30. Назвіть патохарактерологічні реакції, що є формою прояву де-віантної поведінки.

II. Робота з термінами:

Девіантна поведінка, делінквентна поведінка, адиктивна поведінка, агресія, аутоагресія, нервова булімія, сексуальні девіації, гіперсексуальність, аморальна поведінка, неестетична поведінка, аутизм.

III. Розв'язування тестових завдань.

1. Виділяють усі нижче наведені типи девіантної поведінки, за винятком:

- а) кримінальної;
- б) делінквентної;
- в) адиктивної;
- г) на базі гіперздібностей;
- д) психопатологічної.

2. Делінквентна поведінка — один з типів девіантної поведінки, що характеризується:

- а) діями, що тягнуть за собою кримінальне покарання;
- б) прагненням до відходу від реальності шляхом прийому деяких речовин чи постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності, що спрямоване на розвиток і підтримання інтенсивних емоцій;
- в) дисгармонійністю рис характеру;
- г) ігноруванням реальності, що зумовлене гіперздібностями людини.

3. Виділяють усі нижче наведені порушення взаємодії індивіда з реальністю, за винятком:

- а) пристосування;
- б) протистояння;
- в) хворобливе пристосування;
- г) втеча;
- д) ігнорування.

4. Ознаками психічної патології і психопатологічними розладами зумовлений такий вид порушення взаємодії з реальністю:

- а) пристосування;
- б) протистояння;
- в) хворобливе протистояння;
- г) втеча;
- д) ігнорування.

5. Система вчинків чи окремі вчинки, що суперечать прийнятим у суспільстві нормам і проявляються у вигляді незбалансованості психічних процесів, неадаптованості, порушенні процесу самоактуалізації у вигляді ухиляння від морального і естетичного контролю за власною поведінкою, називається:
- а) кримінальною поведінкою;
 - б) адиктивною поведінкою;
 - в) делінквентною поведінкою;
 - г) патохарактерологічною поведінкою;
 - д) девіантною поведінкою.
6. У людей із гіперздібностями, як правило, трапляється такий тип порушення взаємодії з реальністю:
- а) пристосування;
 - б) протистояння;
 - в) хворобливе протистояння;
 - г) втеча;
 - д) ігнорування.
7. Одна з форм девіантної поведінки з формуванням прагнення до втечі від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану називається:
- а) кримінальною;
 - б) делінквентною;
 - в) адиктивною;
 - г) патохарактерологічною;
 - д) психопатологічною.
8. Знижена переносуваність труднощів повсякденного життя поряд з хорошою переносуваністю кризових ситуацій є ознакою:
- а) кримінальної¹ поведінки;
 - б) делінквентної поведінки;
 - в) адиктивної поведінки;
 - г) патохарактерологічної поведінки;
 - д) психопатологічної поведінки.
9. Феномен «спраги гострих відчуттів» є типовим для:
- а) кримінальної поведінки;
 - б) адиктивної поведінки;
 - в) делінквентної поведінки;
 - г) патохарактерологічної поведінки;
 - д) психопатологічної поведінки.
10. На думку Н.Пезешкіана, існують усі наведені нижче типи «втечі від реальності», за винятком:
- а) втечі в тіло;
 - б) втечі в фантазії;
 - в) втечі в контакти та самотність;
 - г) втечі в сексуальність;
 - д) втечі в роботу.
11. Основою девіантної поведінки при патохарактерологічно- му типі є:

- а) психопатологічні симптоми;
 - б) психопатологічні синдроми;
 - в) девіації характеру (акцентуації і психопатії);
 - г) патологія характеру, пов'язана з психічним захворюванням;
 - д) патологія особистості, пов'язана з психічним захворюванням.
12. Спроба самогубства, яка не закінчується смертю, має назву:
- а) суїцид;
 - б) парасуїцид.
13. До якого типу людей, які цілеспрямовано прагнуть покласти край своєму існуванню, належить людина, яка відчуває подвійні почуття щодо можливості власної смерті навіть у момент здійснення спроби самогубства:
- а) шукач смерті;
 - б) ініціатор смерті;
 - в) заперечувач смерті;
 - г) гравець зі смертю?
14. До якого типу людей, які цілеспрямовано прагнуть покласти край своєму існуванню, належить людина, яка здійснює спробу самогубства, оскільки вважає, що процес помирання уже розпочався і що вона просто прискорює свою смерть:
- а) шукач смерті;
 - б) ініціатор смерті;
 - в) заперечувач смерті;
 - г) гравець зі смертю?
15. До якого типу належить самогубство, що здійснюється людьми, які цілеспрямовано приносять своє життя в жертву суспільному благу:
- а) егоїстичний суїцид;
 - б) альтруїстичний суїцид;
 - в) суїцид на ґрунті аномії?
16. Суїцидальна поведінка, пов'язана з кризовими ситуаціями у житті та особистими трагедіями, називається:
- а) психогенною;
 - б) егоїстичною;
 - в) альтруїстичною;
 - г) аномічною.
17. Адиктивні парасуїцидальні спроби здійснюються з метою:
- а) привернення уваги до власної персони;
 - б) вивести себе зі стану беземоційності і суму;
 - в) безболісно піти з життя;
 - г) піти із життя за таємничих обставин;
 - д) піти з життя заради блага людства.
18. Особи з істеричними розладами найчастіше обирають такі способи суїцидальної поведінки:
- а) групові;
 - б) недемонстративні;
 - в) недемонстративні способи парасуїцидальної поведінки;

- г) демонстративні способи суїцидальної поведінки;
- д) демонстративні способи парасуїцидальної поведінки.

Семінарське заняття №5

Тема: Порушення психічного розвитку немовлят, дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку

Питання для обговорення:

1. Патопсихологічні розлади, характерні для періоду новонародженості, віку немовляти і раннього дитинства.
2. Синдром невротатії. Синдром раннього дитячого аутизму.
3. Гіпердинамічний синдром. Синдром страху.
4. Психосоматичні розлади дітей у період новонародженості, віку немовляти і раннього дитинства.
5. Типові психопатологічні синдроми дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.
6. Специфічні розлади здібностей дітей до навчання.
7. Синдром втечі і бродяжництва. Синдром патологічного фантазування.

Завдання для самостійної роботи:

1. Суть та особливості неврозу у дитячому віці.
2. Суть та особливості неврастенії у дитячому віці.
3. Дитячі страхи. Порушення сну. Нетримання сечі і калу. Тики та інші мимовільні рухи.
4. Порушення апетиту і харчування.
5. Нав'язливі стани. Істеричний невроз і конверсійні розлади. Істеричний випадок. Форми прояву істеричного неврозу. Депресивний невроз.
6. Іпохондричні і соматоформні (психосоматичні розлади).
7. Звичні дії хворобливого і нехворобливого типу.
8. Парааутистичні стани у дітей і підлітків.
9. Розлади здібностей до арифметики.
10. Порушення здібностей до читання та письма, їх попередження.
11. Дитячі тривожні розлади. Розлади, що виражаються у руйнівній поведінці.
12. Розлад, пов'язаний з дефіцитом уваги та гіпсрактивністю.

Рекомендована література

1. Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология. Практическое руководство. 4-е изд. М.: МЕДпресс-информ, 2002. 592 с.
2. Зінченко С. М., Мартинюк В. Ю., Майструк О. А. Психічні відхилення у дітей з органічним ураженням центральної нервової системи (Клініко-синдромологічний аспект). К., 1999. 24 с.
3. Зінченко С. М., Злагодух В. В. Специфічні розлади здібностей дитини до навчання // Практична психологія та соціальна робота. 2006, № 8, С. 48–51.
4. Комер Р. Патология поведения. Нарушения и патологии психики. 4-е изд. СПб: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2005. 640 с.

I. Дати відповіді на запитання:

1. Чи можна «комплекс поживлення» немовляти розглядати як критерій його психічного здоров'я?
2. Які інші психологічні новоутворення дитини (від народження до трьох років) можна розглядати як критерії її психічного здоров'я?
3. Які порушення психічного розвитку можуть спостерігатись у новонароджених, немовлят, дітей раннього віку?
4. Як проявляється невропатія у дітей?
5. У чому полягають аутичні прояви?
6. Як проявляються гіпердинамічні розлади в дітей?
7. Які психосоматичні розлади характерні для новонароджених, немовлят, дітей раннього віку?
8. Охарактеризуйте психологічні особливості дошкільнят та молодших школярів у нормі.
9. Внаслідок чого може порушуватися розвиток особистості молодшого школяра?
10. Які типові психологічні порушення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку виділяє В. Д. Менделевич?
11. Які психосоматичні розлади характерні для дошкільнят і дітей молодшого шкільного віку?
12. Поясніть суть диграфії, її причини.
13. Дайте рекомендації батькам дитини, в якої з'явилися труднощі в оволодінні письмом.
14. Поясніть суть дислексії, її причини.
15. Дайте рекомендації батькам дитини, в якої з'явилися труднощі у виробленні навички читання.
16. Поясніть суть дискалькулії, її причини.
17. Дайте рекомендації батькам щодо запобігання дискалькулії дітей.

Семінарське заняття № 6

Тема: Порушення психічного розвитку у підлітковому віці, ранній юності.

Психічні розлади зрілого та похилого віку**Питання для обговорення:**

1. Порушення психічного розвитку у підлітковому віці:
 - акцентуації та психопати;
 - невротичні розлади;
 - початкові прояви психічних захворювань;
 - порушення потягів;
 - допомога у кризових станах.
2. Розлади похилого віку:
 - розлади настрою, тривожні розлади і розлади, пов'язані із зловживанням психоактивними речовинами;

- делірій і деменція;
- ключові фактори, які впливають на психічне здоров'я людей похилого віку.

Завдання для самостійної роботи:

1. Сексуальні розлади і розлади статевої ідентифікації.
2. Психологічні фактори і психічні хвороби:
 - симулятивні розлади (синдром Мюнхаузена, делегований синдром Мюнхаузена);
 - соматоформні розлади (істеричний соматоформний розлад, іпохондричні соматоформні розлади, іпохондрія);
 - психофізіологічні (психосоматичні) розлади.
3. Причини труднощів у навчанні.

Рекомендована література:

1. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л., Піскун В. М. Основи дитячої патопсихології. К.: Перун, 1996. 463 с.
2. Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология. Практическое руководство. 4-е изд. М.: МЕДпресс-информ, 2002. 592 с.
3. Комер Р. Патология поведения. Нарушения и патологии психики. 4-е изд. СПб: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2005. С. 577–584.
4. Зинченко С. М. Почему детям бывает трудно учиться. К.: Рад. школа, 1990. 56 с.

I. Дати відповіді на запитання:

1. Які психологічні зміни відбуваються в підлітковому віці?
2. Назвіть типові поведінкові реакції підлітків, які містять у собі небезпеку переростання в патологічні.
3. Поясніть суть реакції «опозиції».
4. Поясніть суть реакції «імітації».
5. Поясніть суть реакції «гіперкомпенсації».
6. Поясніть суть реакції «емансипації».
7. Поясніть суть реакції «групування».
8. Охарактеризуйте психологічні особливості ранньої юності.
9. Дайте коротку характеристику психологічних особливостей людей похилого віку.
10. Назвіть типові психологічні феномени осіб похилого віку.

II. Розв'язування тестових завдань:

1. Віковими психологічними кризами називають:
 - а) періоди онтогенезу, що характеризуються різкими змінами зовнішності;
 - б) періоди онтогенезу, що характеризуються різкими психологічними змінами;
 - в) періоди різкої зміни ставлення до батьків;
 - г) періоди онтогенезу, які характеризуються різкими психо-ендокринними змінами;
 - д) періоди різкої зміни стосунків з ровесниками.
2. Відсутність «комплексу поживлення» вважається характерною ознакою:
 - а) синдрому раннього дитячого аутизму;

- б) підліткової шизофренії;
 - в) шизофренії у пізньому віці;
 - г) дитячих страхів;
 - д) пубертатної кризи.
3. Криза першого року життя характеризується:
- а) появою соціальних навичок;
 - б) потребою в самостійності;
 - в) потребою у близьких стосунках з матір'ю;
 - г) становленням «комплексу позбавлення»;
 - д) становленням ходьби і мовлення.
4. Гіпердинамічний синдром типовий для:
- а) новонароджених;
 - б) немовлят;
 - в) дітей віком 3-5 років;
 - г) підлітків;
 - д) людей похилого віку.
5. Ігрова діяльність, під час якої на тривалий період дитина здатна «перевтілитись» у тварину, видуманий образ чи неживий предмет, називається:
- а) фан тазуванням;
 - б) патологічним фантазуванням;
 - в) уявленням;
 - г) галюцинозом;
 - д) ілюзорною діяльністю.
6. Реакція, яка виявляється в наполегливому прагненні підлітка досягти успіху в тій сфері, у якій він слабкий, називається:
- а) реакцією компенсації;
 - б) реакцією гіперкомпенсації;
 - в) реакцією опозиції;
 - г) реакцією емансипації;
 - д) реакцією досягнення.
7. «Криза середніх років» настає, як правило, у віці:
- а) 20 ± 2 роки;
 - б) 30 ± 2 роки;
 - в) 40 ± 2 роки;
 - г) 50 ± 2 роки;
 - д) 60 ± 2 роки.
8. Типовими психологічними особливостями людей похилого віку є усі нижче перелічені, за винятком:
- а) егоцентризм;
 - б) альтруїзм;
 - в) недовірливість;
 - г) тривожність;
 - д) зниження комунікативності.

9. Сімейний патерн, при якому в члена сім'ї виробляється ігнорування наявності проблем чи захворювань, називається:

- а) апатичним;
- б) істеричним;
- в) іпохондричним;
- г) нозогнозичним;
- д) анозогнозичним.

10. Реакція емансипації характерна для:

- а) людей похилого віку;
- б) немовлят;
- в) престарілих;
- г) зрілих осіб;
- д) підлітків.

Семінарське заняття №7

Тема. Історичний нарис розвитку психотерапії як науки

Мета: ознайомити студентів з психотерапією, як різновидом практичної роботи психолога.

План:

1. Предмет, проблеми та методи психотерапії.
2. Класифікація видів психотерапії.
3. Основні етапи становлення психотерапії в історії.
4. Науковий статус сучасної психотерапії.

Завдання для самостійної роботи:

Реферат на тему:

1. Роль психодіагностики в системі психотерапевтичної дії.
2. Комплексний характер психотерапевтичної дії.
3. Індивідуальна і групова форми психотерапії.
4. Основні методи психотерапії.

Запитання для самоконтролю, роздумів і дискусії

1. Які позиції існують щодо визначення «психотерапії»?
2. Хто із науковців вперше застосував термін «психотерапія»?
3. Схарактеризуйте існуючі моделі сучасної психотерапії.
4. Що таке психологічна допомога? Назвіть основні види психологічної допомоги.
5. За якими суттєвими ознаками відрізняється психотерапія від інших видів психологічної допомоги?
6. Як схематично можна зобразити взаємозв'язок між психологічним консультуванням і психотерапією?
7. Сформулюйте універсальні цілі психотерапії.
8. Як ви гадаєте, чи існує єдина психотерапевтична теорія?
9. Назвіть психотерапевтичні фактори, присутні в усіх видах психотерапії.
10. Визначте основні умови, що забезпечують ефективність психотерапії.

Рекомендована література:

1. Айви А. Е., Айви М. Б., Саймэн-Даунинг Л. Психологическое консультирование и психотерапия. Методы, теории и техники: практическое руководство. М.: Проект, 2006. С. 28–31.
2. Бондаренко А. Ф. Психологічна допомога особистості: навч. посібник для студ. вузів. Х.: Фоліо, 1996.
3. Васьківська С. В. Основи психологічного консультивання: навчальний посібник. К.: Четверта хвиля, 2004. С. 8–26.
4. Каліна Н.Ф. Психотерапія: підручник. К.: Академвидав, 2010. 280 с.
5. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева на ін. Підручник. К.: Либідь, 2003. С.267–272.

Семінарське заняття 8.

Тема. Принципи та методи організації психотерапевтичного процесу

Мета: ознайомити студентів з принципами та методами організації психотерапевтичного процесу.

План:

1. Методологічна основа психотерапії.
2. Цілі та завдання психотерапії на сучасному етапі розвитку суспільства.
3. Вимоги до умов проведення різних видів психотерапії.

Завдання для самостійної роботи:

Реферат на тему:

1. Особливості психотерапії дітей і підлітків.
2. Основні методи дитячої психотерапії.
3. Психоаналітичний напрям в дитячій психотерапії.
4. Ігротерапія як метод психоаналітичної терапії.

Рекомендована література:

1. Айви А. Е., Айви М. Б., Саймэн-Даунинг Л. Психологическое консультирование и психотерапия. Методы, теории и техники: практическое руководство. М.: Проект, 2006. С. 28–31.
2. Каліна Н. Ф. Психотерапія: підручник. К.: Академвидав, 2010. 280 с.
3. Мушкевич М. І., Чагарна С. Є. Основи психотерапії: навч. посіб. / за ред. М. І. Мушкевич. Вид. 3-тє. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 420 с.
4. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева на ін. Підручник. К.: Либідь, 2003. С. 267–272.

Семінарське заняття 9.

Тема. Основні положення та методи психодинамічної терапії.

Мета: проаналізувати особливості та методи психоаналітичної терапії.

План:

1. Теоретичні основи психоаналізу.
2. Основні правила психодинамічної психотерапії.
3. Основні стадії психоаналізу.
4. Базисні техніки: метод вільних асоціацій, аналіз сновидінь, інтерпретація, аналіз опіру, аналіз переносу.
5. Різновиди психоаналізу у сучасній психотерапії.

Завдання для самостійної роботи:

Реферат на тему:

1. Арт-терапія як метод психоаналітичної терапії.
2. Поведінковий підхід в дитячій психотерапії.
3. Техніка поведінкової психотерапії.
4. Психотерапевтичні підходи у вітчизняній практичній психології.

Запитання для самоконтролю, роздумів і дискусії

1. Вкажіть основні підходи до розуміння функціонування психіки в теорії З.Фрейда.
2. Чому психоаналіз вважається динамічним підходом до терапії?
3. Опишіть стадії психосексуального розвитку.
4. Які функції захисних механізмів?
5. Обґрунтуйте погляди З.Фрейда на генезис неврозу.
6. Визначте зміст і значення терміну «перенесення» в контексті психоаналізу.
7. Визначте зміст і значення терміну «опір» в контексті психоаналізу.
8. Визначте зміст і значення терміну «інтерпретація» та вкажіть джерела отримання матеріалу для інтерпретацій.
9. Розкрийте підхід З.Фрейда до аналізу сновидінь.
10. Як вплинув психоаналіз З.Фрейда на ваші погляди щодо практики консультування?

Рекомендована література:

1. Глива Є. Вступ до психотерапії: навчальний посібник. Острог-Київ: Острозька академія, Кондор, 2004. С.70–83.
2. Каліна Н. Ф. Психотерапія: підручник. К.: Академвидав, 2010. 280 с.
3. Левчук Л. Т. Психоаналіз: історія, теорія, мистецька практика: навч. посібник. К.: Либідь, 2002.
4. Мушкевич М. І., Чагарна С. Є. Основи психотерапії: навч. посіб. / за ред. М. І. Мушкевич. Вид. 3-тє. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.
5. Психотерапевтичний практикум. Випуск 1. Класичний психоаналіз / Редактор-упорядник З. С. Карпенко. Івано-Франківськ: Гостинець, 2004.

Семінарське заняття 10.

Тема. Загальна психологічна характеристика біхевіористичного напрямку психотерапії.

Мета: проаналізувати особливості та методи біхевіористичного напрямку терапії.

План

1. Основні психотехніки біхевіористичного напрямку психотерапії:
 - засновані на позитивному підкріпленні: систематична десенсибілізація, емоційний тренінг поведінки, занурення;
 - засновані на негативному підкріпленні: аверсивна психотерапія, символічна економія, штраф, тайм-аут.
2. Основні напрямки біхевіористичної психотерапії.

Завдання для самостійної роботи:

Презентація на тему:

1. Концепція класичного обумовлювання (І.П.Павлов, Дж. Уотсон та ін.).
2. Концепція оперантного обумовлювання за Б.Ф.Скіннером.
3. Ідеї Б.Ф.Скіннера щодо принципів програмованого навчання.

Запитання для самоконтролю, роздумів і дискусії

1. Розкрийте зміст експериментів І.Павлова.
2. Як вплинула експериментальна діяльність І.Павлова на формування поведінкового підходу до консультування?
3. Розкрийте погляди Дж.Вотсона на стимул, реакцію і обумовлювання.
4. Як Дж.Вотсон і його колеги експериментально обумовлювали емоційні реакції і звільняли від них?
5. Як ви розумієте наступний фундаментальний принцип, яким керувався Б.Скіннер: «Поведінка формується й зберігається її наслідками»?
6. У чому полягає основна розбіжність у поглядах І.Павлова і Б.Скіннера на обумовленість?
7. Схарактеризуйте погляди Б.Скіннера на психотерапію й консультування.
8. Як Дж.Вольте визначає страх і тривогу?
9. Як люди набувають невротичного страху?
10. Розкрийте погляди Г.Айзенка на джерела виникнення невротичних реакцій страху/тривоги.
11. Як відбувається інкубація реакції страху/тривоги?
13. Як ви гадаєте, які цілі поведінкової терапії можна вважати слухними для клієнта?
14. Вкажіть джерела отримання інформації для поведінкової оцінки.
15. Розкрийте процедуру проведення СРН-аналізу.
16. Які процедури релаксації ви знаєте?
17. Розкрийте зміст систематичної десенсибілізації.
18. Як психотерапевти і клієнти застосовують підкріплення в терапії?
19. Дайте визначення процедурам покарання.
20. У чому полягає зміст аверсивного методу і методу «наводнення»?
21. Назвіть етапи біхевіористичного аналізу.

Рекомендована література:

1. Глива Є. Вступ до психотерапії: навчальний посібник. Острог-Київ: Острозька академія, Кондор, 2004. С.70–83.

2. Каліна Н. Ф. Психотерапія: підручник. К.: Академвидав, 2010. 280 с.
3. Левчук Л. Т. Психоаналіз: історія, теорія, мистецька практика: навч. посібник. К.: Либідь, 2002.
4. Мушкевич М. І., Чагарна С. Є. Основи психотерапії: навч. посіб. / за ред. М. І. Мушкевич. Вид. 3-тє. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.
5. Психотерапевтичний практикум. Випуск 1. Класичний психоаналіз / Редактор-упорядник З.С.Карпенко. Івано-Франківськ: Гостинець, 2004.

Семінарське заняття 11.

Тема. Особливості та методи гуманістичної терапії.

Мета: проаналізувати особливості та методи психодинамічної терапії.

План:

1. Теоретичні передумови розвитку гуманістичної психотерапії.
2. Техніки гуманістичної психотерапії.
3. Аналіз особистісної динаміки.
4. Клієнтцентрований підхід.

Завдання для самостійної роботи:

Реферат на тему:

1. Теоретичні основи психотерапії емоційних порушень у дітей і підлітків.
2. Психотерапія аутизму у дітей.
3. Психотерапія неврозів у дітей.
4. Психотерапія при психосоматичних захворюваннях.

Запитання для самоконтролю, роздумів і дискусії

1. Чому гуманістичну психотерапію називають «гуманістичною»?
2. Як ви гадаєте, чи є спільні поняття у психоаналізі та в гуманістичній психології?
3. Обґрунтуйте розбіжності у поглядах А. Маслоу та К. Роджерса.
4. Розкрийте зміст структури буття в гуманістичній психології.
5. Чому К.Роджерс назвав розроблений ним терапевтичний підхід клієнтцентрованим?
6. Як К.Роджерс пояснює наступні поняття: тенденція актуалізації, організмичний оціночний процес, досвід і його переживання, усвідомлення?
7. Розкрийте зміст концепції умовних цінностей.
8. Як впливають умовні цінності на Я-концепцію?
9. Назвіть чотири типи реакцій людини на отриманий досвід.
10. Наведіть приклади неконгруентності між Я-концепцією і досвідом.
11. Як К.Роджерс описує повноцінно функціонуючу людину?
12. Розкрийте необхідні умови для росту клієнта і реінтеграції.
13. Як ви гадаєте, чому К.Роджерс у рекомендаціях з консультування застосовує термін «умови стосунків», а не описи конкретних методик?

14. Розкрийте основні аспекти терапевтичної взаємодії в клієнт-центрованій терапії.

15. Яке значення має для клієнтів те, що в результаті консультування вони стають більш конгруентними, більш емпатійними і починають більш позитивно ставитися до інших людей?

16. Обґрунтуйте сильні й слабкі сторони моделі практики клієнт-центрованої терапії.

17. Обміркуйте наскільки ви конгруентні в консультуванні, і на основі чого ви робите такі висновки?

Рекомендована література:

1. Глива Є. Вступ до психотерапії: навчальний посібник. Острого-Київ: Острозька академія, Кондор, 2004. С.70–83.

2. Каліна Н. Ф. Психотерапія: підручник. К.: Академвидав, 2010. 280 с.

3. Левчук Л. Т. Психоаналіз: історія, теорія, мистецька практика: навч. посібник. К.: Либідь, 2002.

4. Мушкевич М. І., Чагарна С. Є. Основи психотерапії: навч. посіб. / за ред. М. І. Мушкевич. Вид. 3-тє. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.

5. Психотерапевтичний практикум. Випуск 1. Класичний психоаналіз / Редактор-упорядник З.С.Карпенко. Івано-Франківськ: Гостинець, 2004.

Семінарське заняття 12.

Тема. Загальний підхід до когнітивної терапії.

Мета: проаналізувати особливості та методи гештальт-терапії.

План:

1. Теоретичні основи когнітивної психотерапії.
2. Основні правила когнітивної психотерапії.
3. Цілі корекції, позиція психолога, вимоги до клієнта.
4. Основні стадії когнітивної психотерапії.
5. Базисні техніки.

Завдання для самостійної роботи:

Презентація на тему:

1. Методи психотерапевтичної дії при порушеннях поведінки у дітей.
2. Психотерапевтичні методи корекції шкільної дезадаптації.
3. Етико-правові основи психіатрії і психотерапії.
4. Етика і філософія психопатології.

Запитання для самоконтролю, роздумів і дискусії

1. Що таке «моральний кодекс невротика»?
2. В чому специфіка раціонально-емотивної терапії за Е. Еллісом?
3. Сформулюйте основну мету когнітивної психотерапії.
4. Що таке автентичність?
5. Як впливає на розвиток людини переривання контакту й придушення емоцій?

6. Визначте основні теоретичні принципи когнітивної терапії.
7. Які рівні неврозу ви знаєте?
11. Як психотерапевти застосовують метод усвідомлення негативних думок?
12. Які особливості реальнісної психотерапії?
16. Опишіть основні техніки когнітивної психотерапії. Яким чином в них реалізуються основні теоретичні принципи цього підходу?

Рекомендована література:

1. Глива Є. Вступ до психотерапії: навчальний посібник. Острог-Київ: Острозька академія, Кондор, 2004. С.70–83.
2. Каліна Н.Ф. Психотерапія: підручник. К.: Академвидав, 2010. 280 с.
3. Левчук Л.Т. Психоаналіз: історія, теорія, мистецька практика: навч. посібник. К.: Либідь, 2002.
4. Мушкевич М. І., Чагарна С. Є. Основи психотерапії: навч. посіб. / за ред. М. І. Мушкевич. Вид. 3-тє. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.
5. Психотерапевтичний практикум. Випуск 1. Класичний психоаналіз / Редактор-упорядник З. С. Карпенко. Івано-Франківськ: Гостинець, 2004.

Семінарське заняття 13.

Тема. Загальна характеристика методів тілесно орієнтованої терапії.

Мета: проаналізувати особливості та методи тілесно орієнтованої терапії.

План:

1. Біопсихосоціальний підхід як основа тілесно орієнтованої терапії.
2. Стадії терапевтичного процесу: заблокованість внутрішньої комунікації, самовираження, саморозкриття, конгруентність, особистісні зміни.
3. Базові психотехніки.
4. Групова психотерапія.

Завдання для самостійної роботи:

Презентація на тему:

1. Суть особистості як основна проблема психопатології.
2. «Образ людини» в сучасній психотерапії.
3. «Політична психіатрія» і «незалежна психіатрія» – причини несумісності.

Запитання для самоконтролю, роздумів і дискусії

1. Історичні аспекти розвитку поглядів на проблему взаємодії тіла та психіки людини.
2. Специфіка психосоматичних захворювань і комплексний підхід до їх лікування.
3. Теоретичні відмінності між основними напрямками тілесно орієнтованої терапії.
4. Розвиток тілесно орієнтованої терапії у сучасній Україні.

Рекомендована література:

1. Глива Є. Вступ до психотерапії: навчальний посібник. Острог-Київ: Острозька академія, Кондор, 2004. С.70–83.

2. Каліна Н. Ф. Психотерапія: підручник. К.: Академвидав, 2010. 280 с.
3. Левчук Л. Т. Психоаналіз: історія, теорія, мистецька практика: навч. посібник. К.: Либідь, 2002.
4. Мушкевич М. І., Чагарна С. Є. Основи психотерапії: навч. посіб. / за ред. М. І. Мушкевич. Вид. 3-тє. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 420 с.
5. Психотерапевтичний практикум. Випуск 1. Класичний психоаналіз / Редактор-упорядник З.С.Карпенко. Івано-Франківськ: Гостинець, 2004.

Методичні рекомендації до проведення семінарських занять

Мета семінарських занять – розширення у студентів інформування до загальної проблематики курсу, озброєння сукупністю вмінь придбання нової наукової інформації, формування навичок роботи з різними джерелами інформації (законодавчими, нормативними документами, програмами виховання, навчання і розвитку дітей, науковими, навчальними, методичними джерелами, періодикою), перетворення інформації та подання її в різних формах (виступ, цитата, теза, анотація, реферат тощо).

Семінарські заняття проходять у вигляді «Круглого столу», де студенти проявляють самостійність та творчу активність, спрямовану на розширення та деталізацію знань, здобутих на лекціях, а також придбають вміння висловлювати особистісну точку зору та аргументувати її.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ НА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТТЯХ:

1-2 бали – студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки; відповідь його правильна, але недостатньо осмислена; самостійно відтворює більшу частину навчального матеріалу; відповідає за планом, висловлює власну думку щодо теми, вміє застосовувати знання при розв'язуванні задач за зразком; користується додатковими джерелами.

3 бали – знання студента є достатньо повними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює події з точки зору смислового взаємозв'язку, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки в залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями. Студент здатен на рецензію відповіді іншого студента; здатен опрацювати матеріал самостійно.

4 бали – студент володіє глибокими і міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об'єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну.

5 балів – студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів-доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно і творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої обдарування та нахили.

6. Лабораторні роботи

№ з/п	Назва теми	К-сть год
1.	Діагностика рівнів інтелектуального розвитку дітей різного віку	2
2.	Виявлення порушень пізнавальних психічних процесів	2
3.	Діагностика порушень читання, письма, лічби у молодших школярів	2
Усього:		6

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №1 ДІАГНОСТИКА РІВНІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РІЗНОГО ВІКУ

I. Мета роботи:

Отримати практичні навички діагностики рівнів інтелектуального розвитку дітей різного віку.

II. Хід роботи:

1. Здійснити короткий теоретичний аналіз особливостей інтелектуального розвитку дітей різного віку.

2. Підібрати методики діагностики рівнів інтелектуального розвитку дітей різного віку.

3. Провести діагностичне обстеження дітей різного віку з метою визначення рівнів інтелектуального розвитку, за допомогою підібраних методик.

4. Опрацювати результати дослідження.

5. Зробити висновки по виконаній роботі.

III. Обладнання:

1. Методичне забезпечення для проведення лабораторної роботи (тексти підібраних методик).

IV. Зміст звіту.

1. Мета виконання лабораторної роботи.

2. Короткі теоретичні відомості з проблеми дослідження.

3. Опис методик дослідження.

4. Процедура опрацювання результатів дослідження.
5. Висновки по виконаній роботі.

Список літератури:

1. Комінко С.Б. Кращі методики психодіагностики: навч. посібник. Тернопіль: Карт-бланш, 2005. 406 с.
2. Коробко С.Л. Робота психолога з молодшими школярами: методичний посібник. К.: Літера ЛТД, 2006. 416 с.
3. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. Самара: Издательский Дом «БАХРАЗ-М», 2006. 672 с.
4. Психологическая диагностика: учебник для вузов / Под ред. М. К. Акимовой. СПб.: Питер, 2005. 652 с.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №2

ВИЯВЛЕННЯ ПОРУШЕНЬ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

I. Мета роботи:

Отримати практичні навички виявлення порушень пізнавальних психічних процесів.

II. Хід роботи:

1. Здійснити короткий теоретичний аналіз порушень пізнавальних психічних процесів.
2. Підібрати методики спрямовані на виявлення порушень пізнавальних психічних процесів.
3. Здійснити практичне застосування підібраних методик.
4. Опрацювати результати дослідження.
5. Зробити висновки по виконаній роботі.

III. Обладнання:

1. Методичне забезпечення для проведення лабораторної роботи (тексти підібраних методик).

IV. Зміст звіту.

6. Мета виконання лабораторної роботи.
7. Короткі теоретичні відомості з проблеми дослідження.
8. Опис методик дослідження.
9. Процедура опрацювання результатів дослідження.
10. Висновки по виконаній роботі.

Список літератури:

1. Коломейцев С. Г. Основи психології. М., 2006.
2. Комінко С. Б. Кращі методики психодіагностики: навч. посібник. Тернопіль: Карт-бланш, 2005. 406 с.
3. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. Самара: Издательский Дом «БАХРАЗ-М», 2006. 672 с.

4. Психологическая диагностика: учебник для вузов / Под ред. М. К. Акимовой. СПб.: Питер, 2005. 652 с.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №3 ДІАГНОСТИКА ПОРУШЕНЬ ЧИТАННЯ, ПИСЬМА, ЛІЧБИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

I. Мета роботи:

Отримати практичні навички діагностики порушень читання, письма, лічби у молодших школярів.

II. Хід роботи:

1. Здійснити короткий теоретичний аналіз порушень читання, письма, лічби у молодших школярів.
5. Підібрати методики спрямовані на виявлення порушень читання, письма, лічби у молодших школярів.
6. Здійснити практичне застосування підібраних методик.
7. Опрацювати результати дослідження.
8. Зробити висновки по виконаній роботі.

III. Обладнання:

1. Методичне забезпечення для проведення лабораторної роботи (тексти підібраних методик).

IV. Зміст звіту.

1. Мета виконання лабораторної роботи.
2. Короткі теоретичні відомості з проблеми дослідження.
3. Опис методик дослідження.
4. Процедура опрацювання результатів дослідження.
5. Висновки по виконаній роботі.

Список літератури:

1. Андрєєва Н. Г. Розвиток писемного зв'язного мовлення молодших школярів з порушенням читання і письма // Шк. логопед. 2008, № 1, С. 29–41.
2. Комінко С. Б. Кращі методики психодіагностики: навч. посібник. Тернопіль: Карт-бланш, 2005. 406 с.
3. Лалаєва Р. І., Венедиктова Л. В. Діагностика та корекція порушень читання і письма у молодших школярів. СПб.: Вид-во «Союз», 2003. 189 с.
4. Методи обстеження мовлення дітей: Посібник з діагностики мовних порушень / За заг. ред. проф. Г. В. Чіркїна. 3-е вид., доп. М.: Аркто, 2003.
5. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. Самара: Издательский Дом «БАХРАЗ-М», 2006. 672 с.
6. Психологическая диагностика: учебник для вузов / Под ред. М. К. Акимовой. СПб.: Питер, 2005. 652 с.

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Підготувати повідомлення про роботу видатних вітчизняних вчених, які сприяли розвитку патопсихології: Л. С. Виготського, Р. О. Лурію, С. Я. Рубінштейна, О. М. Леонтьєва, Б. В. Зейгарник, А. Є. Лічко та інших.	6	7
2.	Підготувати повідомлення про одного з видатних психіатрів та психологів минулого, таких, як Ф. Пінель, П. Жане, З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер, С. Корсаков, П. Ганушкін, В. Бехтерев та ін.	6	8
3.	Описати генералізований тривожний розлад і фобії.	10	12
4.	Проаналізувати панічний, obsесивно-компульсивний і стресові розлади.	8	12
5.	Проаналізувати розлади настрою і харчування.	8	11
6.	Підготувати повідомлення про розлади, викликані використанням психоактивних речовин.	8	16
7.	Описати розлади особистості.	6	9
8.	Самогубство: поняття самовбивства; фактори, що сприяють виникненню суїцидальних намірів; пояснення суїциду; терапія і суїцид.	6	9
9.	Особистість підлітка та девіантна поведінка. Види підліткових девіацій.	6	9
10.	Психокорекція і психотерапія девіантної поведінки.	6	9
11.	Корекція агресивної поведінки школярів.	6	9
12.	Дитячі страхи. Порушення сну. Нетримання сечі і калу. Тики та інші мимовільні рухи. Порушення апетиту і харчування	8	11
13.	Нав'язливі стани. Істеричний невроз і конверсійні розлади. Істеричний припадок. Форми прояву істеричного неврозу. Депресивний невроз.	16	8
14.	Дитячі тривожні розлади. Розлади, що виражаються у руйнівній поведінці.	16	9
15.	Сексуальні розлади і розлади статевої ідентифікації.	16	8

16.	Охарактеризувати шизофренію. Проаналізувати причини розвитку та прояви.	6	9
Всього		138	156

8. Індивідуальні завдання

Індивідуальні навчально-дослідні завдання студента є видом його поза аудиторної самостійної роботи. ІНДЗ на молодших курсах спрямовуються на поглиблене вивчення окремих питань, тем курсу, на старших вони мають науково-дослідний характер і передбачають безпосередню участь студента у виконанні наукового дослідження і творчих завдань.

Тематика ІНДЗ теоретичного та практичного спрямування (на вибір):

I. Написати реферат.

1. Місце патопсихології в системі психологічних дисциплін.
2. Види та зміст експертної роботи патопсихолога.
3. Специфіка методів патопсихології.
4. Актуальність патопсихологічних знань для практичного психолога.
5. Історія становлення патопсихології у Західних країнах.
6. Історія становлення патопсихології в Росії.
7. Внесок Л. С. Виготського та А. Р. Лурія у розвиток патопсихології.
8. Розлади свідомості у картині психозів.
9. Розлади свідомості у картині невротичних розладів.
10. Зв'язок розладів свідомості з розладами мислення.
11. Роль мислення як провідного інтелектуального процесу.
12. Основні види розладів мислення при психічних захворюваннях.
13. Розлади мислення при шизофренії.
14. Розлади мислення при дефектах розвитку.
15. Погляди на пам'ять в історії психології
16. Види розладів пам'яті у сучасному розумінні.
17. Типові причини та прояви розладів пам'яті.
18. Методи виявлення розладів пам'яті.
19. Емоційні процеси в нормі та патології.
20. Основні види розладів сприйняття, праксису, гнозису, моторики.
21. Роль емоцій в психіці людини.
22. Емоційна та раціональна сфери психіки у порівняльному аспекті.
23. Історичний розвиток класифікації психопатологічних синдромів.
24. Основні синдроми в складі психотичних розладів.
25. Основні синдроми в складі невротичних розладів.
26. Розлади психічних функцій в картині органічного психосиндрому.
27. Психопатологічні синдроми при невротичних розладах.
28. Основні психічні захворювання похилого віку.
29. Розвиток психологічних методів дослідження мислення.
30. Розвиток стандартизованих методик дослідження мислення.
31. Розвиток стандартизованих методик дослідження мислення.

32. Різні завдання при патопсихологічному дослідженні процесів мислення.
33. Структура інтелекту та її компоненти.
34. Основні методики дослідження уваги, сенсомоторики, розумової працездатності.
35. Порушення деяких інтелектуальних процесів при епілепсії.
36. Порушення деяких інтелектуальних процесів при черепно – мозкових травмах.
37. Розвиток уваги та розумової працездатності в дитячому віці.
38. Показання й протипоказання до здійснення психотерапії.
39. Прогноз у психотерапії.
40. Раціональна психотерапія.
41. Наркопсихотерапія.
42. Емоційно-стресова психотерапія.
43. Кризова психотерапія.
44. Терапевтичні підходи при суїцидах.
45. Особливості роботи з умираючими.
46. Теорія конфлікту.
47. Діагностика в психоаналітичній психотерапії.
48. Індивідуальна психоаналітична психотерапія.
49. Групова психоаналітична психотерапія.
50. Показання, тривалість, ефективність психоаналітичної психотерапії.
51. Клієнт-центрована розмовна психотерапія.
52. Теорія особистості в розмовній психотерапії.
53. Теорія порушень і діагностика в розмовній психотерапії.
54. Ігрова терапія.
55. Тілесно орієнтована психотерапія.
56. Гештальттерапія.
57. Сімейна психотерапія.

Вимоги до написання реферату

Реферат представляє собою виклад наявних у науковій літературі концепцій з певної проблеми. Достатньо грамотно й логічно викласти основні ідеї з заданої теми, які є в кількох джерелах, та систематизувати їх. Для реферату достатньо буде, якщо ви зумієте обґрунтувати одну з точок зору, в чому ви бачите її перевагу. Ваше завдання полягає в тому, щоб з максимальною повнотою використати рекомендовану літературу, правильно, без перекручувань змісту понять передати позицію авторів.

1. Титульна сторінка оформляється за зразком.
2. План (простий або складний) складається зі вступу, основної частини (декілька пунктів) та загальних висновків із зазначенням сторінки.
3. Підзаголовки тексту виділено, сторінки реферату пронумеровано. У тексті повинно бути кілька цитат.
4. Список використаної літератури оформлено згідно з вимогами.

5. Підготовлений реферат повинен бути виголошений на відповідному семінарському занятті (або поданий на перевірку вчасно).

II. Підготувати анотацію до наукової статті у фаховому виданні.

III. Підготувати термінологічний словник.

9. Методи навчання

Лекції, психологічні дослідження, розв'язування психологічних задач, написання рефератів, семінарські заняття із розв'язуванням творчих та практичних завдань; пояснення, розповідь, бесіда, інструктаж, дискусія, диспут, вправи, ілюстрації, демонстрація, робота з літературою, пізнавальні ігри, навчальна дискусія, виконання творчих завдань; робота над навчальним проектом тощо.

10. Методи контролю

Поточне оцінювання на семінарських і практичних заняттях, поточне тестування, оцінка за проект (ІНДЗ), підсумкове тестування.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота																	Су - ма	
Модуль №1	Змістовий модуль №2					Змістовий модуль №3			Змістовий модуль №4		Змістовий модуль №5					І н д з		Т с т
	T2	T3	T4	T5	T6	Л1	Л2	Л3	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13			
	5	5	5	5	5	2	2	2	5	5	5	5	5	5	5	20	10	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
60-63	E	задовільно	не зараховано з можливістю повторного складання
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	

0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	----------	--	---

Критерії оцінювання за національною шкалою

Відмінно – має міцні знання з дисципліни; вільно орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; вмiло й упевнено, з незначною кількістю помилок застосовує знання в практичних ситуаціях; демонструє стійкі навички з методики розвитку дитячої художньої творчості дітей; виявляє різноманітні творчі уміння застосування знань, навичок в навчально-дослідній і практичній діяльності.

Добре (добре) – має добрі знання з дисципліни, з частковими помилками; достатньо впевнено, в загальному вірно орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; упевнено, лише з кількома суттєвими помилками застосовує знання в практичних ситуаціях; демонструє добрі навички з методики і практики художньо-естетичного виховання дітей; виявляє творчі уміння застосування знань, навичок в навчально-дослідній і практичній діяльності.

Задовільно (задовільно; достатньо) – має непогані, мінімально достатні знання з дисципліни, зі значними помилками; у загальному достатньо орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; не досить впевнено, з суттєвими помилками застосовує знання в практичних ситуаціях; демонструє непогані навички з методики і практики художньо-естетичного виховання дітей; виявляє творчі уміння застосування знань, навичок в навчально-дослідній і практичній діяльності зі значною кількістю недоліків.

Незадовільно (з можливістю повторного складання; з обов'язковим повторним курсом) – не має мінімально достатніх знань з дисципліни; погано або зовсім не орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; не виявляє навичок застосування знань в практичних ситуаціях; демонструє не стійкі навички з теорії та технології розвитку дитячої художньої творчості або їх повну відсутність; не виявляє творчі уміння застосування знань, навичок в навчально-дослідній і практичній та художній діяльності.

12. Рекомендована література

Основна

1. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості. Харків: Фоліо, 1996. 237 с.
2. Бурлачук Л. Ф., Кочарян О. С., Жидко М. Е. Психотерапія: учебник для вузов. 2-е изд., стер. СПб.: Питер, 2007. 480 с.
3. Зейгарник Б. В. Патопсихология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 4-е изд., стереотип. М.: Эксмо Пресс, 2016. 364 с.
4. Зубалий Н. П., Лёвочкина А.М. Основы психотерапии: учеб. пособие. К. : МАУП, 2001. 160 с.
5. Каліна Н.Ф. Психотерапія: підручник. К.: Академвидав, 2010. 280 с.

6. Максименко С. Д., Чуприков А. П., Прокопович Є. М., Рожкова І. В., Лобанов С. О. Патопсихологія. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Вид-во ТОВ «КММ», 2010. 210 с.

7. Мартинюк І. А. Патопсихологія. К.: ЦУЛ, 2008. 208 с.

8. Мушкевич М. І., Чагарна С. Є. Основи психотерапії : навч. посіб.; за ред. М. І. Мушкевич. Вид. 3-тє. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 420 с.

Додаткова

1. Александров А. А. Психотерапия: Учебное пособие. СПб.: Питер, 2004. 240 с.

2. Аршава И. Ф., Корниенко В. В. Основы патопсихологии. Учебное пособие. Днепропетровск: «Свидлер А. Л.», 2015. 190 с.

3. Атлас для экспериментального исследования отклонений в психической деятельности человека / Под ред. И. А. Полищука и А. Е. Видренко. К.: Здоров'я, 1980. 123 с.

4. Балабанова Л. М. Судебная патопсихология (вопросы определения нормы и отклонений). Д.: Сталкер, 1998. 432 с.

5. Блейхер В. М., Крук И. В., Боков С. Н. Практическая патопсихология. М. : МПСИ Модэк, 2011. 624 с.

6. Бурлачук Л. Ф., Грабская И. А., Кочарян А. С. Основы психотерапии. К.: Ника-Центр, 2001. 320 с.

7. Буянов М. И. Беседы о детской психиатрии: кн. для учителя. М. : Просвещение, 1986. 208 с.

8. Вайнер И. Основы психотерапии; Пер.з англ. СПб : Питер, 2002. 288 с.

9. Вестбрук Д., Кеннерлі Г., Кірк Дж. Вступ у когнітивно-поведінкову психотерапію. Львів: Свічадо, 2014. 410 с.

10. Глива Є. Вступ до психотерапії: навч. посібник. Острог-Київ: Вид-во „Острозька академія”, вид-во „Кондор”. 2004. 530 с.

11. Гурська Т., Турецька Х. Патопсихологія. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2015. 160 с.

12. Демьянов Ю. Г. Диагностика психических нарушений: практикум. СПб.: ИД «МиМ», ТОО «Респекс», 1999. 224 с.

13. Диагностика психических нарушений: практикум / Ю. Г. Демьянов. СПб.: ИД «МиМ», ТОО «Респекс», 1999. 224 с.

14. Закалик Г. М., Терлецька Ю. М. Патопсихологія: понятійно-термінологічний словник: навчальний посібник. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. 156 с.

15. Зинченко С. М. Нервные дети – болезнь или воспитание (початок). Практична психологія та соціальна робота. 2004, № 7. С. 63–70.

16. Зинченко С. М. Почему детям бывает трудно учиться. К.: Рад. школа, 1990. 56 с.

17. Зінченко С. М. Медична психологія: навч. посібник. Розділ: Девіантна поведінка. К., 2006. 108 с.

18. Зінченко С. М. Патопсихологія: методики дослідження (методичний посібник). К., 2004. 30 с.
19. Зінченко С. М., Мартинюк В. Ю., Майструк О. А. Психічні відхилення у дітей з органічним ураженням центральної нервової системи (Клініко-синдромологічний аспект). К., 1999. 24 с.
20. Зінченко С. М., Злагодух В. В. Специфічні розлади здібностей дитини до навчання // Практична психологія та соціальна робота. 2006, № 8. С. 48–51.
21. Зінченко С. М. Специфічні розлади здібностей дитини до навчання // Практична психологія та соціальна робота. 2006, № 9. С. 63–66.
22. Калинина Н. Ф. Основы психоанализа. Москва : Рефл-бук ; Киев : Ваклер, 1997. 165 с.
23. Карпов А. А. Ваш близкий – психически больной. СПб, 2005. 385 с.
24. Клиническая психология. Словарь / Под ред. Н. Д. Твороговой. М.: ПЕР СЭ, 2006. 416 с.
25. Колесникова Г. И., Котова А. Б., Петрулевич И. А. Девиантное поведение: уч. пособие для студентов вузов. Ростов-н/Д.: Феникс, 2007. 120 с.
26. Комер Р. Патология поведения. Нарушения и патологии психики. 4-е изд. СПб: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2005. 640 с.
27. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини. Луцьк: РВВ «Вежа» ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. 316 с.
28. Кузнецов В. М., Чернявський В. М. Психіатрія: навчальний посібник. К.: Здоров'я, 1993. 344 с.
29. Лебединский В. В. Нарушения психического развития у детей. М., 1985. 256 с.
30. Левчук Л. Т. Психоаналіз: історія, теорія, мистецька практика: навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 242 с.
31. Максимова Н. Ю., Милютина К. Л. Курс лекций по детской патопсихологии: учеб. пособие. Ростов-н/Д.: Феникс, 2000. 576 с.
32. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л., Піскун В. М. Основы детской патопсихологии. К.: Перун, 1996. 463 с.
33. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки. К., 2001. 126 с.
34. Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология. Практическое руководство. 5-е изд. М.: МЕДпресс-информ, 2012. 592 с.
35. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения: учеб. пособие для вузов. СПб: Речь, 2005. 445 с.
36. Орлова Е. А., Козьяков Р. В., Козьякова Н. С. Патопсихология. Учебник для вузов. М., 2012. 257 с.
37. Основы медико-соціальної реабілітації дітей з органічними ураженнями нервової системи: Навч.-метод. посібник / За ред. Мартинюка В. Ю., Зінченко С. М. К.: Інтермед, 2005. 416 с.
38. Панок В., Титаренко Т., Чепелева Н. та ін. Основы практичної психології : підручник. К.: Либідь, 2001. 536 с.
39. Патопсихологическая диагностика / В. М. Блейхер, И. В. Крук. К.: Здоров'я, 1986. 280 с.

40. Патопсихология: Хрестоматия / Сост. Н. Л. Белопольская, 2-е изд., испр. и доп. М.: Когито-Центр, 2000. 289 с.
41. Перешеина Н. В., Заостровцева М. Н. Девиантный школьник: Профилактика и коррекция отклонений. М.: ТЦ Сфера, 2006. 192 с.
42. Практикум по патопсихологии / Под ред. Б. В. Зейгарник. М.: МГУ, 1987. 183 с.
43. Психодрама и современная психотерапия: науч.-теорет. и науч.-метод. журнал. К., 2002. 72 с.
44. Психологический словарь / Авт.-сост. В. Н. Копорулина, М. Н. Смирнова, Н. О. Гордеева, Л. М. Балабанова; Под общ. ред. Ю. Л. Неймера. Ростов-н/Д: Феникс, 2003. 640 с.
45. Психологічна допомога сім'ї: Посібник / За ред. З.Г. Кісарчук. К.: Вид-во Ін-ту соціології НАН України, 1998. 150 с.
46. Психологія особистості: словник-довідник / за редакцією П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. К.: Рута, 2001. 320 с.
47. Психотерапевтическая энциклопедия / под ред. Б. Д. Карвасарского. 3-е изд., перераб. и доп. СПб.: Питер, 2006. 944 с.
48. Психотерапевтичний практикум. Випуск 1. Класичний психоаналіз / Редактор-упорядник З. С. Карпенко. Івано-Франківськ: Гостинець, 2004. 168 с.
49. Развитие личности ребенка / Н. Ньюкомб. 8-е изд. СПб.: Питер, 2003. 640 с.
50. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. М.: Прогресс, 1994. 480 с.
51. Романин А. Н. Основы психоанализа. Ростов н/Д: Феникс, 2003. 316 с.
52. Рубинштейн С. Я. Экспериментальные методики патопсихологии. М.: Медицина, 2011. 215 с.
53. Середина Н. В., Шкуренко Д. А. Основы медицинской психологии: общая, клиническая, патопсихология. Ростов н/Д: «Феникс», 2003. 512 с.
54. Технологія попередження дисграфії / Л. Кондратенко, О. Прищепа. К.: Главник, 2005. 96 с.
55. Філіпова Е. В. Дитяча і підліткова психотерапія. К., 2015. 342 с.
56. Фрейд З. Введение в психоанализ: лекции. СПб.: Питер, 2004. 382 с.
57. Фрейд З. Истерия и страх. М.: ООО Фирма СТД, 2006. 319 с.
58. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. М.: Наука, 1994. 236 с.
59. Хорни К. Невроз и развитие личности. М.: Просвещение, 1998. 224 с.
60. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. СПб.: Питер, 2003. 608 с.
61. Шнейдер Л. Б. Девиантное поведение детей и подростков. 2-е изд. М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. 336 с.

13. Інформаційні ресурси

- <http://psi.webzone.ru/index.htm> – інтерактивний психологічний словник.
- <http://www.psychology.ru> – новини, електронна бібліотека, тести-он-лайн, форуми.
- <http://psychology.net.ru> – новини психології, публікації та книги, тести, форум і чат.
- <http://psy.piter.com/library> – електронна бібліотека психологічної літератури.

<http://magazine.mospsy.ru/index.shtml> – «Московский психологический журнал».

<http://www.psyedu.ru/index.phtml> – електронний журнал «Психология и образование».

<http://petropal.narod.ru/blanks.htm> – бланки для популярних психодіагностичних методик.

<http://www.rsl.ru/ru/s3/s331/s122/d1312/d13124792> – посилання на усі популярні психологічні інтернет-ресурси.